

เปิดกร ศิลป์

Rama IX Art Museum Foundation

แสง สงษ์มั่งมี
สิทธิเดช แสงหิรัญ
สนั่น ศิลากร

ไพฑูรย์ เมืองสมบูรณ์
จำรัส เกียรติก้อง
ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช
ทวี บุณยเกตุ

ม.จ. หึงพิสัยเลขา ดิศกุล
พระสรลักษณ์ลิขิต
โหมด ว่องสวัสดิ์
พิมาน มูลประมุข

เมืงวชิราภณ

เปิดกรุศิลปิน

Rama IX Art Museum Foundation

คำนำสำนักพิมพ์

ISBN 974-7369-64-8
หนังสือ เปิดกรุศิลปิน
พิมพ์ครั้งแรก พฤศจิกายน ๒๕๓๒
จำนวนพิมพ์ ๒,๐๐๐ เล่ม
ราคา ๗๕ บาท
เจ้าของ สำนักพิมพ์เมืองโบราณ
ผู้อำนวยการ สุวพร ทองชีว
ผู้จัดการ ปิยะพร กัญชนะ
บรรณาธิการ กฤษ เหลือสมัย
ภาพ ศูนย์ข้อมูล เมืองโบราณ
ออกแบบจัดรูปเล่ม นันทะ เจริญพันธุ์
สำนักงาน ๗๔ มุมอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ถ.ราชดำเนินกลาง
กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐ โทร. ๒๒๖๑๒๒๖-๗
บริษัท ด้านสหภาพพิมพ์ โทร. ๕๓๙๗๔๙๐-๔
กรุงเทพฯ โทร. ๒๕๒๓๙๔๒-๓
จัดจำหน่ายโดย

บริษัท เคสดีไทย จำกัด
โทร. 222-5696-8

Rama IX Art Museum Foundation

หนังสือเรื่องราวประวัติและผลงานศิลปินไทย ภายใต้ชื่อ "เปิดกรุศิลปิน" ที่ท่านกำลังถืออยู่นี้ เป็นการรวบรวมข้อเขียนในคอลัมน์ "เปิดกรุศิลปิน" ซึ่งเคยตีพิมพ์ในวารสารเมืองโบราณช่วงปีที่ ๔ ถึงปีที่ ๑๑ ครั้งนั้นมีผู้เขียนเรียบเรียงหลายคน ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันไป การเขียนก็ค่อนข้างจะละเอียด มีภาพประกอบครบครันทั้งสีและขาวดำ มีผู้สนใจติดตามกันมากพอสมควร จนมาในระยะหลังที่ผู้เขียนเหล่านั้นติดภาระหน้าที่การงานอื่น ๆ ไม่มีเวลาพอจะค้นคว้าเขียนให้ได้ดังแต่ก่อน คอลัมน์นี้จึงสิ้นสุดลงไป เรื่องราวและผลงานของศิลปินไทยยุคบุกเบิกเหล่านั้นก็พลอยเงียบกันไปอีกครั้งอย่างน่าเสียดาย

แทนที่จะปล่อยให้เงียบหายไป งานศิลปะสมัยใหม่ของไทยเริ่มต้นในยุคสมัยของท่านเหล่านี้ วิชาความรู้ใหม่ที่แพร่เข้ามาสอดคล้องกับสภาพการณ์บ้านเมืองในขณะนั้น ที่ต้องการก้าวไปข้างหน้าสู่ความทันสมัยด้วยฝีมือที่ถึงระดับ "สากล" ตลอดจนความแปลกใหม่ ไม่เคยมีมาก่อน ทำให้ผลงานของท่านเหล่านี้พิมพ์ลงติดอยู่ในที่ต่าง ๆ เป็นรูปธรรมที่ค่อนข้างน้อยนำจิตใจคนในรุ่นต่อ ๆ มาอย่างวิเศษ พร้อม ๆ ไปด้วยความเจริญเติบโตอันน่าอัศจรรย์ในการเรียนการสอนวิชาช่างศิลปะตามสถาบันต่าง ๆ ของเมืองไทย

อนุสาวรีย์หลายแห่งทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด ภาพเขียนหลายต่อหลายภาพที่เจนนดา เป็นผลงานอันเอกอุของเหล่าศิลปินยุคบุกเบิกของเมืองไทยเหล่านี้ และนี่คือเสียงหนึ่งของประวัติศาสตร์สังคมไทยยุคใหม่ ซึ่งสะท้อนชีวิตวิถียุคใหม่ร่วมสมัย แสดงภาพเหมือนชีวิตไทยออกมาในมิติของงานศิลปะที่เราจะละเลยมิได้

คำถามที่ว่าอะไร? อย่างไร? ทำทำไม? งานศิลปะชิ้นนั้น ๆ จึงแสดงอารมณ์เช่นนั้น ล้วนมีคำตอบพร้อมมูลอยู่ในจังหวะ ลีลา และเส้นสายซึ่งสอดผสานแสดง

ความคิดเห็นของศิลปินต่อโลก ต่อสังคมที่ศิลปินนั้นมีส่วนเกี่ยวข้องผูกพันอยู่ หากปราศจากซึ่งก้าวแรกที่ท่านเหล่านั้นได้เหยียบย่างไว้ก่อน เราย่อมไม่กล้าคาดเดาว่าการศิลปะเมืองไทยขณะนี้จะดำเนินไปในทิศทางใด

หนังสือเล่มนี้เกิดขึ้นด้วยสำนึกในความจริงดังกล่าวเป็นปฐม และด้วยความปรารถนาจะเผยแพร่ผลงานดังกล่าวเป็นอันดับต่อมา ความรู้ต่าง ๆ จะไม่สมบูรณ์ **লেখকব্রাহ্মণী** ซึ่งอาจารย์ประยูร อุดมวิชาญ ผู้เป็นกำลังใจชี้แนะแหล่งข้อมูล คัดเลือกภาพเพื่อตีพิมพ์ และกรุณาเขียนบทนำให้ความรู้เพิ่มเติมอย่างกระฉ่างแจ่มแจ้ง เรียงราวและรูปภาพอีกจำนวนหนึ่งได้รับความกรุณาจากคุณแสงอรุณ กนกพงศ์ชัย คุณสมพงษ์ ทิมแจ่มใส และอีกหลายท่านที่ไม่สามารถเอ่ยชื่อนามได้ในที่นี้ จึงขอขอบพระคุณอย่างสูง

สำนักพิมพ์เมืองโบราณหวังว่า หนังสือ **เปิดกรุศิลปิน** จะทำให้ท่านเพิลิต-เพิลินและเพิ่มพูนความรู้ขึ้นไม่มากนักน้อย เกี่ยวกับการศิลปินและศิลปะสมัยใหม่ ยุคแรก ๆ ของเมืองไทย เป็นความจริงตามคำขอของศาสตราจารย์ศิลป พีระศรี ที่ว่า **ศิลปะยืนยาว ชีวิตสั้น** แต่เราจะไม่ยอมให้เรื่องราวชีวิตของศิลปินผู้ถ่ายทอดน้ำใจทุ่มเทให้งานศิลปะต้องจำกัดอยู่ในแวดวงแคบ ๆ อีกต่อไป ศิลปินนั้นชาติอื่นเขาถือเป็นคนพิเศษ สวัสดิการชีวิตก็สุขสบายกว่าใครอื่น

แล้วเราจะยอมให้ศิลปินของชาติไทยเราต้องซ่อนตัวอยู่ในเงามืดอีกนานเท่าใด?

สำนักพิมพ์เมืองโบราณ

ตุลาคม ๒๕๓๒

บทนำ

หนังสือเปิดกรุศิลปิน หรือชีวประวัติจิตรกรและประติมากร ในยุคร่วมสมัยปัจจุบันนี้ เดิมเคยเป็นบทความประวัติความเป็นมาของศิลปินสองประเภท ที่คัดเอามาแต่เฉพาะศิลปินชั้นเอก มีชื่อเสียงก้องเมืองไทย ส่วนใหญ่ก็มักจะเป็นศิลปินที่ได้รับการยกย่องจากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติของมหาวิทยาลัยศิลปากร อันมีเป็นประจำให้เป็นศิลปินผู้ยอดเยี่ยม ซึ่งได้ฉวีวรรณเขียนลงในวารสารเมืองโบราณ เน้นนานมาแล้ว ต่างกรรม ต่างวาระกัน

โดยที่สำนักพิมพ์เมืองโบราณประสงค์จะเชิดชูงานศิลปกรรมของชาติ ทั้งอดีตและปัจจุบัน ซึ่งเป็นศิลปะประเภทที่มีความสำคัญระดับชาติ เพื่อให้เป็นที่ปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์ของแผ่นดิน ประกอบกับสำนักพิมพ์มีข้อมูลอย่างเพียงพอ ข้าพเจ้ารวมทั้งผู้เขียนประวัติบุคคลเหล่านี้อีก ๓ ท่าน คือ คุณสุทธาวา สุขฉายา คุณแสงอรุณ กนกพงศ์ชัย และคุณปรานี กล้าส้ม ได้เขียนโดยอาศัยการค้นคว้าจากเอกสารที่เคยตีพิมพ์ในที่ต่าง ๆ ทั้งยังไปสัมภาษณ์เพิ่มเติมจากศิลปินเอกเอง รวมทั้งแสวงหาข้อมูลในด้านสิ่งแวดล้อมจากแหล่งอื่น ๆ อีก จึงนับว่าบทความต่าง ๆ เป็นข้อเขียนที่ควรเชื่อถือได้ ในเชิงชีวประวัติก็ภูมิหลังของการเคลื่อนไหวของศิลปะสากลในประเทศไทย

อันการปรากฏของศิลปะแบบใหม่ที่เราเรียกว่า ศิลปะสากล นั้น มีที่มาจากความจริงทางวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมจากประเทศในยุโรปและอเมริกา ซึ่งได้ทะลักเข้ามาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ เป็นปฐม

ที่จริงนั้น หมอสอนศาสนาที่เรียกว่ามิชชันนารีจากอเมริกา กับพวกบาทหลวงในยุโรปได้นำศิลปะแบบตะวันตกแพร่เข้ามาพร้อมกันคริสต์ศาสนาแล้ว ตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ซึ่งเป็นสมัยอันพอจะนึกลำดับเหตุการณ์ได้ แต่ถ้าจะกล่าวให้แน่ชัดน่าจะต้องอ้างอิงไปถึงเรื่องราวที่มีบันทึกไว้ในเอกสารที่ชาวฝรั่งเศสได้เข้ามาเมืองไทย

ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งเป็นที่กล่าวถึงงานพระมรุมดาพระบรมศพของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งสร้างพระมรุมดาอย่างสวยงาม มีการเอารูปที่เขียนเกี่ยวข้อในศาสนาคริสต์ซึ่งพบภาพหลวงได้นำมาถวายกษัตริย์นั้น ในอดีตตั้งประดับประดาไว้รอบพระมรุมดา เขาได้ให้ข้อสังเกตว่าเป็นที่ไม่สมควรแก่ภาพบาทหลวงเป็นอย่างมาก ด้วยคล้ายกับเอาสิ่งเหล่านั้นมาเปิดเผยในที่สาธารณะโดยมิได้มีการควบคุม

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็เช่นกัน เป็นสมัยที่หมอสอนศาสนาในกายต่าง ๆ เข้ามาสอนศาสนาอย่างเสรี มิได้มีการกีดกัน ภาพเขียนและภาพพิมพ์ได้เข้ามาเป็นเครื่องมือประกอบ โดยเฉพาะภาพพิมพ์นั้นคงจะมีจำนวนมาก

ดูจากผลงานจิตรกรรมผ่านพระอุโบสถวัดบวรนิเวศฯ และวัดบรมนิวาส กรุงเทพฯ ที่เขียนโดยท่านจิตรกร เพชรพรพิชิต ชวริออนโช่ง ซึ่งได้ตั้งในยุคต้นรัชกาลที่ ๔ ท่านจิตรกรเองได้เขียนภาพบนฝาผนังอาคารพุทธศาสนานี้เป็นเรื่องราวชีวิตของฝรั่งทั้งหญิงและชาย ภาพหมู่คนไปชุมนุมสโมสรในสวนสาธารณะ เพื่อชมดอกบัวหลวงอันบานสะพรั่งในสระใหญ่ บ้างก็ไปโดยรถม้า บ้างก็เดินวนyard ไปเป็นคู่ ๆ บ้างก็เกาะเกี่ยวกันเดินอยู่ตามลุมทุ่งแห่งพฤกษ์ ฉากหนึ่งเป็นตีกรรมบ้านช่อง ตูระแห่งงานตระการตา ก่อนเริ่มขบวนละออคือยี่สิบองุ่นบนหิมาลัย ณ สนามม้า เหล่าชนต่างไปชื่นชมดูม้าแข่ง ส่วนที่ถนนคนแค่มผู้คนก็ขวักไขว่

ภาพเหล่านี้ แม้จะเป็นเรื่องราวชีวิตความเป็นอยู่ของชาวยุโรป ซึ่งเป็นของแน่นอนว่าท่านจิตรกรผู้เขียนย่อมนำเอาภาพเขียนที่ตีพิมพ์ และส่งเข้ามาเป็นบรรณาการกษัตริย์และเจ้านาย กับขนขึ้นสูงในประเทศนั้นมาเป็นแบบในการบันทึกลงในจิตรกรรมตามรูปแบบนี้แต่ไม่ทั้ง ๔ ผนังของอาคาร โดยท่านผู้เป็นราชูปถัมภ์ทางพุทธศาสนาได้นำมาตีความให้เป็นปณิธานธรรม แจกแจงให้เห็นข้อธรรมะตามแนวการสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งยังประโยชน์คือเห็นความงามในชีกโลกที่เจริญศรีวิไลใคร ๆ ก็อยากทราบ ดังสมัยนั้นผู้คนพากันตื่นตื่นความพรรณนาในบทกลอนของหม่อมราโชทัย ท่านได้เขียนถึงความมหัศจรรย์ที่หนังสืออังกฤษในนิราศลอนดอน อันเป็นที่กล่าวขานกันมาก ไม่พบบันทึกของโกษาปาน ราชทูตไทยในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ภาพเมืองแก้วเมืองสองศรีของยุโรปได้ไปปรากฏบนตู้พระไตรปิฎก กับผนัง

พระอุโบสถในที่ต่าง ๆ ในยุคสมัยเดียวกันอีกมาก เช่น ผนังพระอุโบสถวัดมหาพฤฒาราม วัดพระแก้ววังหน้า กับวัดกัมมาตุยาราม และที่อื่น ๆ อีกหลายแห่ง ทำให้ศิลปะจิตรกรรมของเมืองสยามก้าวไปทันโลกแห่งนานาอารยประเทศ ที่สาธตแลสว่างมาจากตะวันตก เกิดการปฏิรูปขึ้นใหม่ดังต่อไปนี้ คือ

เขียนน้ำให้เป็นแบบธรรมชาติ เรียบ ๆ มีเงาสะท้อนลงมา แทนที่จะเขียนลูกคลื่นโค้ง ๆ และตัดเส้นอย่างในสมัยโบราณ

เขียนภาพลัทธิระยะใกล้ไกล ผู้คนที่เห็นระยะไกลรวมทั้งบ้านเรือน ต้นไม้ภูเขา เรือในท้องทะเลมีขนาดเล็กลง การเขียนตามกฎเกณฑ์ทัศนียวิทยา (Perspective) เช่นนี้ จึงทำให้ศิลปะจิตรกรรมเข้าไปสู่แบบแผนของเรย์ลิสต์ของยุโรป นับแต่นั้นเป็นต้นมา

เดิมจิตรกรโบราณเมื่อท่านเขียนท้องฟ้าท่านจะไม่ใส่ก้อนเมฆ แต่จะใส่สายไรมีให้เสียจังหวะของไฟ บางทีมีใบไม้ ดอกไม้ร่วง มีเทวดาเหาะต่าง ๆ นับแต่นี้ไปไม่จำเป็นแล้ว จึงเขียนก้อนเมฆขาวสะอาด เห็นความเข้มของสีน้ำเงินที่ผสมกับสีนิล

ภาพคนก็เขียนให้เป็นจริงจัง ใส่แสงเงา มีการผลักระยะใกล้ไกล ลักษณะที่เรียกว่าภาพไทยหายไป

สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น วิทยาการความรู้แผนใหม่ได้เผยแพร่เข้ามา พร้อมกับพ่อค้าและนักสอนศาสนา เช่น ภูมิศาสตร์ คาราคาสตร์ การคำนวณ ประวัติศาสตร์ วิศวกรรม การช่าง ภาษาอังกฤษและฝรั่งเศส กับวิชาศิลปะ ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ

ภาคทฤษฎีนั้นก็คือ ภาพพิมพ์สวย ๆ งาม ๆ เขียนแบบยุโรปแพร่หลายเข้ามาอย่างไม่หยุดยั้ง

ภาคปฏิบัติก็คือ ในเมืองไทยมีการตัดถนนเพื่อให้ยานพาหนะขับเคลื่อนได้มีการสร้างอาคารตึกแถว และพระราชวังตามแบบยุโรป ความจำเป็นอันนี้ก็เช่นเดียวกับในสมัยพระนารายณ์แห่งกรุงศรีอยุธยา ที่ใช้ช่างสถาปนิกกับวิศวกรมาสร้างป้อม สร้างอาคาร สร้างน้ำพุ และสิ่งอื่น ๆ ส่งโดยตรงมาจากฝรั่งเศส

สมัยแห่งรัชกาลที่ ๔ ของกรุงรัตนโกสินทร์ บรรดาช่างศิลป์ สถาปนิก กับวิศวกรได้เข้ามาสร้างผลงานอาคารบ้านเรือน ถนนหนทางแบบยุโรปอย่างเป็นภายใน ยิ่งสมัยต่อมาคือสมัยของรัชกาลที่ ๕ และรัชกาลที่ ๖ ทุกอย่างแผ่ขยายตัว

อย่างรวดเร็ว มีอาคารแบบยุโรป แบบโคโลนาของอเมริกา มีโบสถ์แบบโกธิคของฝรั่ง พระราชวังที่ประทับก็รื้อในต่างจังหวัด เช่น อุทยาน ลพบุรี และเพชรบุรี ก็ที่เกาะลันตา ได้ถูกสร้างตามแบบยุโรป โดยไม่มีแบบแผนของไทยเดิมเข้าเจือปนเลย ทั้งนี้เพราะสมัยรัชกาลที่ ๔ และสมัยต้นของรัชกาลที่ ๕ นั้น เป็นการตื่นตัวกันเท่าเดียว มุ่งตามแฟชั่นและความเจริญของฝรั่งเขา เพิ่งจะมาเฉลียวใจนำแบบแผนของไทยเข้ามาปรับปรุงให้เข้ากับเทคนิคการสร้างแบบเพโรคอนกรีต สถาปัตยกรรมแบบใหม่จึงได้ดังข้างขึ้น เกิดใหม่ในลักษณะใหม่ ด้วยโฉมหน้าที่อาจอวดตัวเคียงบ่าเคียงไหล่กับชีวิตในสายธารวัฒนธรรม อันเป็นวัฒนธรรมที่เรียกว่าสากลกันเข้าได้

นับตั้งแต่งานจิตรกรรมของชาวอินโดจีนกับบรรดาสกุลช่างศิษย์ของชาวอินโดจีนได้เริ่มเปลี่ยนภาพเขียนผ่านผนังพระอุโบสถให้เป็นภาพขนาดใหญ่ เช่น ทิวทัศน์ เต็มทั้งผนัง เต็มไปด้วยเรื่องราว ผู้คน และสิ่งอันศรัทธาแบบตะวันตก ได้จุดประกายความคิดของศิลปินทั้งหลายให้มุ่งใจจดจ่อในบางกอก นับแต่นั้นไปศิลปะแบบชนบทประเพณี ซึ่งเดิมไปด้วยภาพพ่าหับ และทำครูต่าง ๆ ได้หันเหแนวทางไปสู่มิติใหม่ ๆ เป็นมโนภาพที่แฝงจินตนาการถึงระบอบชาติกับปาณาติบาตในภาพแทน หนึ่งมวลพฤกษาที่ทอดกิ่งก้านอันสล้าง ล้ำารากับชีวิตใหม่ เหมือนกับที่มวลพฤกษาจากความฝัน ห่อหุ้มเลือนในศาลมโหรีระลอกคลื่น และหมู่เกาะอันจางหายกับขอบฟ้าด้วยเส้นที่งดงาม

เหล่านี้ ศิลปะแห่งบางกอกได้เริ่มผันแปรไป

รูปร่างของคน อันบริบูรณ์ไปด้วยกายวิภาคที่ถูกต้องตำแหน่งกระดูก และกล้ามเนื้ออันถูกต้อง

เส้น แดง แนวของไม้ยืนต้นเรียงรายลู่ออกไปสู่จุดใดจุดหนึ่งในเส้นขอบฟ้า ความเจริญของการที่พิมพ์หนังสือหนังสือ และรูปภาพ ภาพถ่าย ลายเส้นทยอยเข้ามาไม่หยุดยั้ง

ประกอบทั้งนายช่างใหญ่จิตรกรแห่งอิตาลีได้มาเขียนภาพอันมหิฬาร บนบุปผียกอย่างรวดเร็วและฉับพลัน ที่พระที่นั่งอนันตสมาคม พระที่นั่งบรมพิมาน และพระอุโบสถวัดราชาธิวาส ปลูกให้ความคิดค้นของช่างไทยใคร่แสวงหา และเข้าไปสู่ทิศทางอันใหม่

มหาดเล็กคนหนึ่งของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้มีนามว่า

นายลุย เมื่อตามเสด็จไปทอดาสิได้รับการสนับสนุนจากพระองค์ท่านให้เริ่มศึกษาเรียนเขียนรูปสีน้ำมันที่นั่น เพื่อประโยชน์ในการจะได้มาซ่อมภาพเขียนสีน้ำมันภายในเมืองไทยต่อไปภายหลัง เขาได้ร่ำเรียนมาจนมีฝีมือ เขียนภาพสีน้ำมันขนาดใหญ่ได้เท่าศิลปินชาวยุโรป ต่อมาภายหลังได้รับพระราชทานราชทินนามว่า “พระรลักษ์ณลลิต” ต่อมาผืนไทยคนหนึ่งมีนามว่าปลั่ง ไตรปิ่น ได้ช่วยเหลือตนเองติดเรือสินค้าไปญี่ปุ่น ทำงานในหน้าที่กลาสีเรือ นับเป็นแรมปีที่เขาไปตกค้างอยู่ยังเมืองต่าง ๆ ที่สุดได้ไปถึงยุโรป

เขาได้มีโอกาสประเสริญ เข้าทำงานกับจิตรกรมีชื่อเสียงของอังกฤษ ทำหน้าที่ล้างแปรง และคอยรับใช้อย่างใกล้ชิด เขาทำงานรับใช้อยู่นาน จนพอที่อาจจะตะนงภายในได้ดูซึมเอาเทคนิค วิธีการ และความรู้ทางศิลปะเขาไปจนทั่วสรรพางค์กาย เขาร่วมหัดเขียนรูป เขียนจนชำนาญและเก่ง เขาได้ข้ามฟากไปเป็นศิลปินอิสระในยุโรปอยู่แรมปี

ที่สุดเขาได้มีโอกาสกลับบ้านเกิดเมืองนอน ด้วยความช่วยเหลือของขุนนางไทยผู้หนึ่ง ซึ่งไปหาซื้อผ้าแข่งที่ยุโรป

เขาได้มีโอกาสกลับมารวมเป็นครูสอนช่างเขียนที่โรงเรียนเพาะช่าง โดยได้รับราชทินนามว่า *ขุนปฏิภาคพิมพ์ลลิต* มีศิษย์ที่มีชื่อเสียงหลายคน เช่น

เพื่อ *หริพิทักษ์ วรรณสิทธิ์ ปุคะวนิช และลมูล อติพยัคฆ์*

โรงเรียนเพาะช่างในสมัยนั้น มีครูช่างที่ชำนาญวิชาช่างหลายท่าน นอกจาก *ขุนปฏิภาคพิมพ์ลลิต* ก็ยังมีอาจารย์ญี่ปุ่น ชื่อ *ไวซาช* สอนปั้น *อาจารย์โยโกด้า* สอนวาดเขียนภาพทิวทัศน์

ต่อมาไม่นาน ทางกรมศิลปากรได้ตั้ง *โรงเรียนศิลปากรแผนกช่าง* ขึ้น ซึ่งมีอยู่หลายแผนก เช่น *แผนกจิตรกรรม แผนกประติมากรรม แผนกสถาปัตยกรรม และแผนกช่างวัด* เป็นต้น

โดยเฉพาะอย่างยิ่งแผนกประติมากรรมนั้น อำนวยการสอนโดย *ศาสตราจารย์ ศิลป พีระศรี* (ท่านเป็นชาวอิตาลีเรียนนามว่า *โคราโด เฟริจี* มาเปลี่ยนชื่อเป็นไทยในสมัยรัฐนิยม)

อาจารย์ศิลป พีระศรี เป็นศาสตราจารย์หนุ่ม เข้ามาเมืองไทยสมัยรัชกาลที่ ๖ ได้เข้ามาทำหน้าที่ออกแบบปั้นเงินเหรียญและเหรียญตรา กับอนุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่สวนลุมพินี ปันอนุสาวรีย์คุณหญิงมีใครราช

ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี และศิษย์รุ่นแรก ๆ ถ่ายภาพพร้อมกับอาจารย์และข้าราชการกรมศิลปากร

Rama IX Art Museum Foundation

และบั้นอนุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ที่สะพานพุทธฯ เต็มท้นมีลูกมือเป็นชาวจีนอยู่คนเดียวที่ท่านสอนให้เขาช่วยทำแม่พิมพ์ และหล่อแบบต่าง ๆ จนชำนาญ ส่วนการปั้นอนุสาวรีย์ท่านทำคนเดียว ได้รับความลำบากมาก ด้วยไม่มีลูกมือ ท่านศาสตราจารย์จึงอบรมสั่งสอนศิษย์ประจำกรมศิลปากร แห่โรงเรียนศิลปากรแผนกช่าง ให้มีความรู้ความชำนาญ จนสามารถปฏิบัติงานได้ดีเด่น

ศิษย์รุ่นแรกของท่าน คือ หิมาณ มูลประมุข, ลีทิวเดช แสงหิรัญ, จงกล ก้าวจิโรจ, แรม แดงชมพู, แซ่ม ขาวมีชื่อ, สุข อยู่มั่น ฯลฯ

ต่อมาเมื่อโรงเรียนศิลปากรแผนกช่าง ได้เปลี่ยนเป็นโรงเรียนประณีตศิลปกรรม ก็ได้มีศิษย์รุ่นต่อ ๆ มาซึ่งภายหลังมีชื่อเสียงมาก เช่น เทื้อ นริพพิทักษ์, แสง สงขมั่งมี, สนั่น ศิลากร, ไพฑูรย์ เมืองสมบูรณ์, อำนาจ พ่วงสำเนียง, ประสงค์ ปัทมาบุษ, สนิท ดิษฐพันธ์ ฯลฯ

บรรดาศิษย์เอกของท่านศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ในสมัยก่อนที่โรงเรียน

งานวันเกิดศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ท่านถ่ายภาพพร้อมกับศิษย์รุ่นสุดท้ายของโรงเรียนประณีตศิลปกรรม ก่อนที่จะเป็นมหาวิทยาลัยศิลปากร

การเรียนการสอนศิลปะสมัยนั้นเน้นกันเองกว่าเดี๋ยวนี้ เพราะมีนักเรียนไม่มากนัก ในภาพจะเห็นอาจารย์ลีทิวเดช แสงหิรัญ กำลังสอนวิชากายวิภาคแก่นักศึกษา

ประเพณีศิลปกรรมจะยกวิทยฐานะขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยศิลปากร ในปี พ.ศ. ๒๔๘๖ นั้น บัณฑิตผลงานของท่านเหล่านั้น ได้กลายเป็นประวัติศาสตร์อันสำคัญของชาติไทย ทุกท่านได้ป็นอนุสาวรีย์ไว้มากมาย ทั้งในจังหวัดพระนคร และในต่างจังหวัดหลายแห่ง

หนังสือเล่มนี้ ได้มีการรวบรวมเอาประวัติกับผลงานของท่านเหล่านั้นมารวบรวมไว้ เป็นหลักฐานประวัติศาสตร์ของบ้านเมือง เป็นสิ่งที่น่ารู้ น่าที่อนุชนชาวไทยทั้งมวลจะได้จดจำไว้ ด้วยบัดนี้สิ่งเหล่านั้น คือ อนุสาวรีย์ หรือภาพเขียนในพิพิธภัณฑ์ กับแกลเลอรี่ต่าง ๆ จะอยู่ยืนยงควบคู่กับพงศาวดารของบ้านเมืองต่อไป

ประวัติจิตรกรรมและประติมากรรมในหนังสือเล่มนี้ ได้คัดเลือกเอาเฉพาะผู้มีผลงานเด่นระดับชาติ ซึ่งคู่ควรแก่การบันทึกไว้เพื่ออนุชนรุ่นหลังจะได้รู้เห็นกัน ทั้งยังได้รวบรวมประวัติกับการเคลื่อนไหวของจิตรกรรมศิลปะ ซึ่งบุคคลสำคัญของประเทศ และในวงการศิลปะไว้ด้วย เช่น

ม.จ.หญิงพิลลยเลขา ติดกุล พระธิดาของ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งท่านได้ฝึกฝนการเขียนรูปตั้งแต่ยังอยู่ในเมืองไทย กับในระยะที่ไปพำนักอยู่เกาะปีนังกับพระบิดา จากผลงานของท่านที่ปรากฏหลายอย่าง แสดงให้เห็นถึงความมีแนวทางการศิลปะที่มีดี

ในระหว่างที่เสด็จลี้ภัยอยู่ยังเมืองไทยแล้ว ท่านได้ร่วมมือกับกรมศิลปากรรับเป็นกรรมการตัดสินงานศิลปกรรมแห่งชาติ ซึ่งจัดโดยมหาวิทยาลัยศิลปากรเป็นประจำทุกปี ในครั้งนั้นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ นอกจากศาสตราจารย์ศิลป พีระศรีเป็นแกนสำคัญแล้ว ก็มีท่านหญิงพิลลยเลขา ผู้มีฝีมือทางจิตรกรรม ท่านได้ร่วมมือกับทางราชการตลอดมาทุกปี พร้อมกันคณะกรรมการอื่นเช่น นายชาโตมิ ชาวญี่ปุ่น ผู้จบมาจากโรงเรียนศิลปะโบซาส ในปารีส กับศิลปินชั้นเยี่ยมของไทยที่ได้รับการยกย่องเป็นประจำปี

ท่านอดีตนายกรัฐมนตรีของไทยในสมัยสงครามโลกยุติลงใหม่ ๆ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ท่านได้ส่งผลงานร่วมแสดงศิลปกรรมครั้งแรกของประเทศไทย ที่ขึ้นบนของเฉลียงโรงงานยาสูบเฉลิมกรุง เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๗ การแสดงครั้งนั้นได้ฉายแววของผู้มีความจัดเจนในการเขียนสีน้ำ ให้เป็นที่ประจักษ์ ผู้ที่แสดงร่วมด้วยในฐานะ

ศิลปินสมัครเล่นคือ นักประพันธ์ใหญ่ สด ภูมระโรหิต ท่านเขียนภาพสีน้ำมันขนาดใหญ่ ภาพทิวทัศน์ในนครปากกิ่ง ซึ่งก็เป็นที่จับตาของผู้คนเช่นกัน

การแสดงจิตรกรรมครั้งแรกนั้น มีจิตรกรผู้มีชื่อเสียงเกิดขึ้นคือ วรรณสิทธิ์ ปุคะวนิช อดีตนักเรียนเพาะช่างรุ่นเดียวกับ เพื่อ นริททิภะ มีผลงานของ จำรัส เกียรติก้อง รูปพุทธเศรฐ์สีน้ำมันหลายรูป กับผลงานของเพื่อ นริททิภะ ๒-๓ ชิ้น ซึ่งจำตัวไม่อยู่ กำลังศึกษาศิลปะอยู่ที่มหาวิทยาลัยวิวด การ์เรติ คานดินกันเอน ในอินเดีย

งานที่นำชมชยจากการแสดงยุคแรกนี้ มีผลงานสีน้ำของเฉลิม นาศิริภักย์ ฉายแววแจ่มจรัสอยู่ในห้องแสดงภาพ ร่วมด้วยภาพสีน้ำของ วิจิตร คุงโยธิน แปรม ไสยวงศ์ สนิท ดิษฐพันธ์ และศิลปินคนอื่น ๆ อีกจำนวนมาก

ปัจจุบัน ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช หลังจากการลี้ภัยจากการเมืองแล้ว ท่านยังคงใช้เวลาว่างเขียนรูปพุทธเศรฐ์สีปาลเลต กับสีน้ำมัน รวมทั้งเขียนภาพสีน้ำเป็นการพักผ่อน ในปัจจุฉิมวัยของชีวิต

ยังมีงานเขียนรูปสีน้ำมันกับสีน้ำ ของอดีตนายกรัฐมนตรียไทยอีกท่านหนึ่ง คือ นายทวี บุญยเกษตร ท่านเป็นนายกรัฐมนตรียสมัยที่สงครามโลกครั้งที่สองจบลง เมื่อปี ๒๔๘๕ ระหว่างที่ท่านลี้ภัยการเมืองไปอยู่ยังเกาะปีนัง ท่านได้เขียนภาพสีน้ำมันไว้มาก รวมทั้งภาพเขียนสีน้ำอีกจำนวนหนึ่ง เราจึงได้รวบรวมภาพถ่ายจากผลงานของท่านเอามาเปิดเผยต่อสาธารณชน ประวัติของบุคคลสำคัญระดับชาติเช่นนี้ย่อมเป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่ง

นอกจากงานศิลปะในแขนงจิตรกรรม กับประติมากรรมแล้ว ยังมีผลงานออกแบบฉากละครของกรมศิลปากร โดยนายโหมต วงศ์สวัสดิ์ ซึ่งเป็นที่รำลึกกันในยุคสมัยเมื่อ ๔๐ ปีมาแล้ว ท่านได้สร้างฉากโดยการออกแบบและเขียนเอง พร้อมกับอำนวยความสะดวกนางเอกมาตลอด เป็นผลงานที่สำคัญทางสำนักพิมพ์เมืองโบราณของเราได้ไปค้นคว้านำมาเสนอเป็นแห่งแรก จึงได้นำมาตีพิมพ์ในครั้งนี้ด้วย

จิตรกรกับประติมากรผู้มีชื่อเสียงในยุคนี้ เฉพาะที่สำร็จมาจากโรงเรียนประณีตศิลปกรรม ภายใต้ความอำนวยความสะดวกโดยศาสตราจารย์ศิลป พีระศรี ได้ฝากผลงานไว้มาก ล้วนเป็นงานสำคัญระดับชาติทั้งสิ้น ภายหลังเมื่อมหาวิทยาลัยศิลปากรได้ก่อตั้งขึ้น โดยมีโรงเรียนประณีตศิลปกรรมเป็นรากฐาน ซึ่งเริ่มเปิด

ทำการสอนเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๖ สมัยนั้นจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี เป็นผู้กวีวิทยฐานะโรงเรียนประณีตศิลปกรรมของกรมศิลปากร ให้เป็นมหาวิทยาลัยศิลปากร บรรดาศิษย์รุ่นเก่าของท่านศาสตราจารย์ศิลป พีระศรี ผู้มีฝีมือเอก ได้รับเชิญให้เป็นอาจารย์ช่วยท่านศาสตราจารย์สอนในวิชาต่าง ๆ ตลอดมาโดยมิได้ว่างวันและบางท่านต่างก็ล้มหายตายจากไปแล้ว

ประวัติกับรูปถ่ายผลงานของท่าน ถูกบันทึกไว้ในหนังสือเล่มนี้ ทางสำนักพิมพ์เมืองโบราณได้นำมาเสนอเพื่อจักเป็นประโยชน์ในวงการศิลปะวัฒนธรรมของชาติ ซึ่งน่าจะเป็นเอกสารสำคัญในการศึกษาทั่ว ๆ ไปอีกด้วย

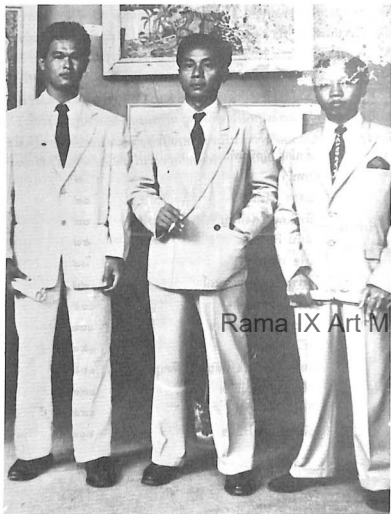
น. ณ ปากน้ำ

๒๖ กรกฎาคม ๒๕๓๒

สารบัญ

คำนำสำนักพิมพ์	๕
บทนำ	๗
แสง สงฆะมิ่งมี	๑๙
สิทธิเดช แสงหิรัญ	๓๗
สนั่น ศิลากร	๕๗
เฟื้อ หิริพิทักษ์	๗๗
ไพฑูรย์ เมืองสมบูรณ์	๙๗
จรัส เกียรติก้อง	๑๑๕
ปาริชาติ ปะนาโม	๑๓๑
ทวี บุญยเกตุ	๑๕๓
หม่อมเจ้าหญิง พิไลยเลขา ดิศกุล	๑๖๕
พระสรลักษณ์ลิตติ	๑๗๙
โหมศ ว่องสวัสดิ์	๑๙๕
พิมาน มูลประมุข	๒๑๓

Rama IX Art Museum Foundation

ซูลู นัมเตอ แสง สงฆ์มั่งมี แอนโทนี ทอเคอร์ ภายในห้องแสดงงานศิลปกรรมแห่งชาติ

แสง สงฆ์มั่งมี ประติมากรรมผู้มีอัจฉริยะในการปั้นรูปเปลือย น. ณ ปากน้ำ

งานประติมากรรมของไทยได้แสดงความซึ้ง และความนิยมตั้งลึกในอารมณ์
ยาวนานที่แน่นอนออกไปกันเส้นและมิติของมวลวัตถุ ทุกอย่างระคนคล้ายกันเป็นศิลปะ
ในพระพุทธรูปอุไทย อันสลักใจผู้คนมาหลายศตวรรษ

ศิลปะ คือนามและรูปที่แสงสวย วิจิตรบรรจง บวกกับปรัชญาที่แอบแฝงอยู่
การทัศนาศิลปะ ประติมาศิลป์ แฝกผิดไปจากจิตรศิลป์ ไม่จำเป็นจะต้องอาศัย
กับคุณค่าในน้ำหนักอ่อนแก่ หรือค่าของความจริงที่ถอดพิมพ์มาจากหุ่นศิลปะ
อันเป็นอาชิตยในธรรมชาติของสัตว์โลก

แสง สงฆ์มั่งมี อาจารย์หนุ่มผู้เชี่ยวชาญในเชิงปั้นและการสลักเสลาจากดิน
อันอ่อนนุ่ม ฉายทอดลวดลายอันคิดฝันออกมาเป็น กายอันสวยของร่างอัสตรี
ที่เลอเลิศในท่วงทือริยาบต่าง ๆ

เขาสะกดโลกศิลปะแห่งกรุงเทพฯ เมื่อยี่สิบกว่าปีมาแล้วด้วยงานประติมา-
กรรมอันมีความงามในธรรมชาติของหญิงเป็นแรงบันดาลใจ ผู้ที่เคยผ่านระยะนั้น
ของชีวิตมาคงจะจำได้ ถึงรูปอันรัดตรึงใจ

ในบรรดาประติมากรรมปูนปั้นสมัยก่อตั้งมหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นศิษย์ของ
ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี แสง สงฆ์มั่งมี เป็นผู้หนึ่งที่มีฝีมือ และเทคนิคสูง
ไม่แพ้ใครในรุ่นเดียวกัน ซึ่งพอจะเอ่ยนามบุคคลรุ่นนั้นมีดังนี้

สิทธิเดช แสงหิรัญ สนั่น ศิลากร ทิฆาม มูลประมุข เขียน ยิ้มศิริ จงกล
กำจัดโรค แซ่ม ขาวมีชื่อ แซ่ม แดงชมพู และ อำนาจ พ่วงสำเนียง ฯลฯ

ยังมีอีกหลายคน ถ้าจะกระนั้นให้หมดคงใช้เวลาไม่นานด้วยศิษย์รุ่นลาย
ครามนี้มีหลายคน ที่จริงก็มีชื่ออยู่คนเดียวกัน บางคน เช่น ทิฆาม มูลประมุข
สิทธิเดช แสงหิรัญ แซ่ม ขาวมีชื่อ และแซม แดงชมพู เขาเป็นรุ่นปฐมน คนอื่น
ก็อยู่ในรุ่นต่อมา เช่น แสง สงฆ์มั่งมี กับ สนั่น ศิลากร นั้น อยู่รุ่นเดียวกัน